

Dayanışmada Zekâtın rolü

M. Cüneyt GÖKÇE

[Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi]

Zekat; İslam'ın önemli rükünlerinden bir tanesidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Namazı dosdoğru kılın zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edin" buyurulduğu gibi; Hz. Peygamber de: "İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak..." buyurmuştur.

1.Zekatın Sarf Edileceği Yerler:

Çok önemli bir kaynaşma, dayanışma ve kucaklaşma kurumu olan 'zekât' ve sadakaların nerelere ve kimlere verileceği hususu, ilahi beyanda net bir biçimde ortaya konmuş olmasına rağmen bazen bir takım tereddütler meydana geldiği de bir vakıdır.

Tevbe Suresi'nin 60. ayetinde şöyle buyurulmaktadır:

"Zekâtlar sadece fakirlere, düşkünlere, zekât işindeki görevlilere, kalpleri kazanılmak istenenlere, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere mahsustur. Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyuruldu. Allah her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir."

Ayet-i kerimenin satır aralarını incelediğimizde, zekât ve sadakaların verileceği sekiz sınıfın hepsi aynı yapıdaki kelimelerle ifade edilmemiştir. İcaz ve icaz özelliğine sahip olan Kur'an-ı Kerim'in her bir harfinin, her bir sözcüğünün ve her bir cümle yapısının bildiğimiz ve bilemediğimiz, kavradığımız ve

*“Fakirler”,
“düşkünler”,
“zekât içindeki
görevliler”,
“kalpleri
kazanılmak
istenenler”,
“esirlik ve
kölelikten
kurtulmak
isteyenler”,
“borçlular” ve
“muhtaç kalmış
yolcu ve garipler”
tabirleri hep net
olarak insan,
kişi ve şahıs
ifade ederken
“Allah yoluna”
manasına gelen
“fi sebilillah”
tabiri genel
birakılmıştır. Bu
tabir, herhangi bir
kişi ya da kurum
ve kuruluşla
kayıt altına
alınmamıştır.*

kavrayamadığımız pek çok mesaj ve manayı taşıdığı muhakkaktır. Buna göre, sekiz sınıfın yedisi kişi kipleriyle dile getirilirken sadece “fi sebilillah” kavramı “genel bir ifade” olarak ortaya konmuştur. Yani, “fakirler”, “düşkünler”, “zekât içindeki görevliler”, “kalpleri kazanılmak istenenler”, “esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenler”, “borçlular” ve “muhtaç kalmış yolcu ve garipler” tabirleri hep net olarak insan, kişi ve şahıs ifade ederken “Allah yoluna” manasına gelen “fi sebilillah” tabiri genel bırakılmıştır. Bu tabir, herhangi bir kişi ya da kurum ve kuruluşla kayıt altına alınmamıştır.

*Bu sınıflardan “fakirler” ve “düşkünler”den maksat, geçimlerini temin edemeyen ve etmekte zorlanan kimselerdir. Düşkünler, fakirlere nispetle daha da zor durumda olan insanlardır. Zekât nisabı sayılabilecek bir meblağa sahip olmadıkları gibi; geçimlerini teminde de zorlanmaktadırlar. Toplumumuzda bu tür insanların sayısı oldukça fazladır.

*Zekât toplayan görevliler, bu iş ile vazifelendirilmiş olan kimselerdir. Bu memurların bir kısmı toplama, bir kısmı da dağıtma işinde görev alır. Bunların cüzi bir maaşlarının olması zekât almalarına engel değildir. Tam aksine; zekâtın onlara pay ayırmak, görevlerini severek yapmalarını temin edecektir.

*Kalpleri kazanılmak istenenler zümresinde Hz. Peygamber’in çok dikkat çekici bir uygulaması olduğunu görüyoruz. Zekât ve sadakalardan kendilerine pay ayrılan bu sınıftaki insanların bir kısmı, kendisinin veya kavim ve kabilesinin bu sayede Müslüman olacağı umulan kimselerdir. Diğer bir kısmı ise, dilinden ve elinden zarar gelebilecek insanlardır. Böylece kötülüklerinin önüne geçilmiş olur. Bir kısmı ise, İslâm’da sebat etmeleri amacıyla destek görmüşlerdir. Günümüz şartlarında da bu kalemde, uluslararası ilişkilerde, bir kısım mahfilleri İslâm lehine dönüştürmek maksadıyla bir takım düzenlemeler düşünülebilir.

*İslâm’ın geldiği dönemde var olan kölelik kurumunun, İslâm ruhuyla bağdaşmadığı bilinen bir gerçektir. Bu yüzden geldiği andan itibaren, köleliği kaldırıcı tedbirlere başvuran İslâm dini, zekât faslında bile bunu düşünmüş ve özgürlüklerine kavuşmaları için bir takım girişim, anlaşma ve teşebbüsleri olan bu esirlere bu noktada elini uzattığı gibi borçluları ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve garipleri de ihmal etmemiştir. Onların da bu sıkıntılı durumlarından kurtulmaları için İslâmiyet zekât köprüsüyle kendilerine ulaşmıştır. “Düşmez-kalkmaz bir Allah” özdeyişinde geçtiği gibi; kişi bazen durumu çok iyi olduğu halde, işlerini meşru yürüttüğü halde, meşru bir seyahatte bulunduğu halde umulmadık olumsuz sürprizlerle karşılaşabilir. Bu duruma düşmüş kimseleri sıkıntidan kurtarmak İslâmî ve insani bir ödevdir.

*Zekâtın “Allah yoluna” harcanması gerektiğini ifade eden “fi-sebilillah” kavramı son derece kapsamlı ve alanı geniş bir tabirdir. Zarfiyet ifade “fi” edatıyla kullanılması ise ayrıca dikkat çekicidir. Buna göre “Allah’a yaklaşma, O’nun rızasına erme maksadı güdülen her ihlâslı amel, “Allah yolu” sayılır. Bir kısım müfessirler bu tabiri “cihad” ile sınırlandırmış iseler de, cihadın maddi ve manevi olduğunu da unutmamak gerekir. Fakat kanaatimizce, “Allah yolu”nu “fiili cihad” şeklinde sınırlandırmak, İlahi Kelâmın icazına aykırıdır.

Mesela:

a) Allah rızası doğrultusunda eğitimi üstlenilen öğrencinin eğitim masraflarına katkı sağlamak “Allah yolu”dur ve zekât, bu alanda kullanılır. Bu öğrencinin işesi ve ibatesi ile giyim ve kuşama uğruna yapılan her türlü harcama da “Allah yolu”dur ve zekâtta payı vardır. Hatta bu öğrencinin velisinin “muhtaç

durumda olmaması”, durumu değiştirmez. Çünkü tahsilde olan ve “muhtaç durumda bulunan” öğrencinin kendisidir.

b) Hedefi İslâm’ın i’lâsı ve ihyâsı olan ve İslâm’a yönelen çeşitli tehlikeleri bertaraf etmeyi amaçlayan her türlü fikrî ve iktisadî faaliyet “Allah yolu”dur ve bütün bu önemli faaliyetlerin zekât bütçesinde payı vardır.

Genel çerçevesini verdiğimiz bu noktayla ilgili örnekler elbette çoğaltilabilir.

Nitekim; Bediüzzaman da Medresetü’z-Zehra Projesi’nin önemli gelir kaynaklarından birisi olarak zekatı görmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır:

“...Biz hem Hanefi, hem Şafiiyiz. bir zamandan sonra o Medresetü’z-zehra İslamiyet’e ve insaniyete göstereceği hizmetle, şüphesiz bir kısım zekatı bil’istihkak...”

2.Zekâtın Psikolojik Tahli:

Zekât, insanı cömertlik ve fedakârlığa alıştıran ya da alıştırması gereken önemli bir ödevdir. Yüce Yaratıcı’nın verdiklerine mukabil; zekât olarak istenen, son derece küçük bir paydır. Bediüzzaman diyor ki:

“...Ya ondan veya kırkıktan birisini kendi fakirlerine vermek ağır bir şey midir ki, emr-i zekatı ağır görüp İslamiyet’ten çekiniyorlar? Bunların tekzipleri ehemmiyetsiz olmakla beraber, hakları tokattır, cevap vermek değil.”

Hatta savaşlarda ya da değişik vesilelerle karşı karşıya kalınan açlık ve sefaletin bir hikmetinin de “zekat görevimizi yerine getirmemek” şeklinde ifade eden Bediüzzaman şu ifadeleri kullanmaktadır:

“...Kendi verdiği malından, kırkıktan ya onundan birini zekât istedi. buhl ile, hem zulmettik, haramı karıştırdık, ihtiyaarla vermedik; O da bizden aldırđı müterakim zekatı. Haramdan da kurtardı.”

Bir başka ifadesinde de şu tespitlere yer verir:

“...Hayat-ı uhreviyyeye lazım çok şeyleri feda ediyorsunuz; hatta erkân-ı İslamiyenin mühim bir rüknü olan zekatı, hırs yolunda terk ediyorsunuz? halbuki, zekat, her şahıs için sebab-i bereket ve dafi-i beliyattır. zekatı vermeyenin, herhalde elinden zekat kadar bir mal çıkacak; ya da lüzumsuz yerlere verecektir.”

Şu tespitler de gerçekten dikkat çekicidir:

“...Kahtın sebebi, orucun tatlı açlığını çekmedikleri ve zenginlere gelen hasaret ve zayıatın sebebi de, zekat yerinde ihtikar etmeleridir.”

3.Zekat’ın Sosyal Yansımaları:

Toplumda farklı maddi imkânlarla sahip insanların olduğu muhakkaktır ve bütün bunların sürekli olarak birbirlerine ihtiyaç duydukları ya da muhtaç oldukları ayrı bir gerçektir. Bunların birbirlerini desteklemeleri oranında toplumun huzuru/huzursuzluğu söz konusu olur. Bediüzzaman’ın ifadesiyle:

“...Devam-ı hayat-ı insaniye için en mühim bir direk, zekâttır. Çünkü, beşerde, havas ve avam, iki tabaka var. ... Avamdan havassa karşı hürmet ve itaati temin edecek, zekattır. Yoksa, yukarıdan avamın başına zulüm ve tahakküm iner.” Ve: “...Vücub-u zekat ve hurmet-i riba gibi binler şefkatperverane mesail ile fukarayı ve avamı himaye ettiği...” bilinmesi gereken bir husustur.

Ayrıca Bediüzzaman, toplumu huzursuzluğu iten unsurların başında “başkası açlıktan ölürse olsun, bana ne!” ile “sen çalış ben yiyeyim” olduğunu tespit eder ve bu iki hastalığa karşı en önemli çarenin “zekat” ve “faiz yasağı”

*Bir başka ifadesinde de şu tespitlere yer verir:
“...Hayat-ı uhreviyyeye lazım çok şeyleri feda ediyorsunuz; hatta erkân-ı İslamiyenin mühim bir rüknü olan zekatı, hırs yolunda terk ediyorsunuz? halbuki, zekat, her şahıs için sebab-i bereket ve dafi-i beliyattır. zekatı vermeyenin, herhalde elinden zekat kadar bir mal çıkacak; ya da lüzumsuz yerlere verecektir.”*

“Ey ehl-i kerem ve vicdan! Ve ey ehl-i sehâvet ve ihsan! İhsanlar zekât namına olmazsa, üç zararı var. Bazen da faydasız gider. Çünkü, Allah namına vermediğin için, mânen minnet ediyorsun, biçare fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun. Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun. Hem hakikaten Cenâb-ı Hakkın malını ibâdına vermek için bir tevziat memuru olduğun hâlde, kendini sahib-i mal zannedip bir küfrân-ı nimet ediyorsun.”

olduğunu belirtir:

“.....Bu iki müthiş maraz-ı içtimaiyi tedavi edecek tek çare, zekatın bir düstur-u umumi suretinde icrasıyla, vücub-u zekat ve hurmet-i ribadır.”

Diğer taraftan da zekat verilirken karşı tarafa minnet edilmemesi gerektiğini ifade eden Bediüzzaman, asıl mal sahibinin Allah olduğuna dikkat çekerek minnetin anlamsızlığına dikkat çeker:

“Ey ehl-i kerem ve vicdan! Ve ey ehl-i sehâvet ve ihsan! İhsanlar zekât namına olmazsa, üç zararı var. Bazen da faydasız gider. Çünkü, Allah namına vermediğin için, mânen minnet ediyorsun, biçare fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun. Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun. Hem hakikaten Cenâb-ı Hakkın malını ibâdına vermek için bir tevziat memuru olduğun hâlde, kendini sahib-i mal zannedip bir küfrân-ı nimet ediyorsun.”

“Eğer zekât namına versen, Cenâb-ı Hak namına verdiğin için bir sevap kazanıyorsun, bir şükrân-ı nimet gösteriyorsun. O muhtaç adam dahi sana tabasbus etmeye mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi kırılmaz ve duası senin hakkında makbul olur.”

“Evet, zekât kadar, belki daha ziyade nafile ve ihsan, yahut sair suretlerde verip riyâ ve şöhret gibi, minnet ve tezlil gibi zararları kazanmak nerede? Zekât namına o iyilikleri yapıp, hem farzı edâ etmek, hem sevabı, hem ihlâsı, hem makbul bir duayı kazanmak nerede?”

Hülâsa, Zekat çok önemli bir sosyal kaynaşma ve dayanışma aracı olduğu gibi maddi ve manevi refah ve huzurun teminatı ve bereketin vesilesidir.

Özet

Zekat, İslam’ın önemli rükünlerinden biridir ve çok önemli bir sosyal kaynaşma ve dayanışma aracıdır. Bununla birlikte maddi ve manevi refah ve huzurun teminatı ve bereketin vesilesidir. Bu yazıda sosyal dayanışma ve kaynaşmada zekatın rolü ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Zekat, dayanışma, paylaşma, cihat, riba

Abstract:

Zakat is one of the important pillars of Islam and a very important means of social integration and cooperation. At the same time it is the guarantee of material and spiritual comfort and peacefulness and the pretext of fruitfulness. In this study the role of zakat in social integration and cooperation is considered.

Key Words:

Zakat, cooperation, sharing, al-jihad, riba